
Михаило Петра Вукас

КРВАВИ ПУТ
BLODVEIEN
Немачка, Норвешка 1942-1944

2

АКАДЕМСКА МИСАО
Београд 2017.

Михаило Петра Вукас
КРВАВИ ПУТ – 2

Рецензенти
Миодраг Д. Игњатовић
Видак М. Масловарић

Издавач
АКАДЕМСКА МИСАО
Бул. краља Александра 73, Београд

Графичка обрада и њрелом
Жељко Хрчек

Дизајн корица
Зорица Марковић, академски сликар

Штампа
Академска мисао, Београд

Тираж
300

ISBN 978-86-7466-683-8

НАПОМЕНА. Фотокопирање или умножавање на било који начин или поновно објављивање ове књиге – у целини или у деловима – није дозвољено без претходне изричите сагласности и писменог одобрења издавача.

Овај је роман посвећен српским интернирци-
ма у нацистичким логорима широм Европе.

Нека текст у целини буде

- **обелиск** окићен букетом црвених ружа за незаборав

Нек сваки део руже у пуном цвату буде по на-
особ подарен

- **латилица** Топлици као спомен на бугарски и наци-
стички терор

- **тучак** Норвешкој као израз поштовања покрету от-
пора

- **шпирн** - Немачкој за безочну идеологију расизма,

- **мирис** - СФРЈ као опомену за грех над преживелим
повратницима

Нека свака реченица залепрша попут латице
на лахору

Нека сваки тучак у цвету обележи место стра-
дања

Свако зрно полена пренесе сав мој бол док
сам ово писао

Ој животе ...

Дочека нас студ, камен, SS –
и топло срце Норвежана

"Бол и сузе им праштам, крв никада"

Драгиша

Планина Корг, 1942, 1943

Норвешка

*Немој да седиш сигуран у својој кући и ка-
жеш: То је жалосно, јадни они! Немој да јово-
риш тако жарко о неправди која није појодила
тебе лично. Призивам те до последњеј даха у
мом грлу: Немаш право да одеш тамо и забо-
равиш.*

(Затвореник из логора Бјерне)

"Du må ikke sitte trygt i ditt hjem og si: Det er sørgelig, stakkars dem! Du må ikke tåle så inderlig vel den urett som ikke rammer deg selv! Jeg roper med siste pust av min stemme: Du har ikke lov til å gå der å glemme!" Jeg roper med siste pust av min stemme: Du har ikke lov til å gå der å glemme!"

(Fange fra Børnelvåleiren.)

Располућена младост на крвавом путу

Према Клоду Леви – Стросу у књижевноуметничко дело могуће је ући и улазити, као у кристалну призму, многоуглом оптиком. Један од таквих путоказа је и следом ауторове биографије. Али, баш кад је аутор у питању – и сама његова биографија је нешто што се мора, може, али и не мора призивати у помоћ. Штавише, „антибиографисти“, попут Ролана Барта (в. његов рад „Смрт аутора“) априори су против тога јер – и у праву су – уметничко дело је аутономна, у себе и само собом затворена целина и, не једном баш из њега треба поћи када се – можда, а не мора – тумачи биографија самог аутора! Зашто на све ово упозоравамо? Доктор Михаило, Петра, Вукас по занимању, знању и звању је научник и делатник медицинске струке (тораклне – плућне и кардиоваскуларне хирургије) и то врло истакнут и с међународним угледом. Бар у овом роману – двокњижју доктора је, међутим потиснуо у, да тако кажемо анонимност писаца и то – романтично устрепталог срца. И то срце докторско тражи спасоносни лек у свету где обитавају и прелепи изазови живота, али, на худу људску срећу и дубоки ожиљци од несавитљивог двојства чак и у временима када се чини да је, напokon, хуманитет победио анималитет, разум и да је цивилизација бар оне најсуровије наносе који, замрачени, колају најалост још у, и не само појединачном индивидуално – колективном памћењу (К. Г. Јунг) !

Друга наша напомена, такође важна за тумачење, а пре свега разумевање овог романескног двокњижја колажног типа јесте: шта чини, а и чиме објаснити не малу врлину овог доктора – хирурга од „заната“ кад је у питању избор, како Н. Хартман каже „грађе“ коју уграђује и профилише као књижевни творац – уметник? У питању је, дакле, оно својство које је, стављајући га на највиши поједестал међу људским квалитетима, још мудри Хорације (Писма браћи Пизонима): имагинација! Дакле – способност замишљања и представљања – стварање. С обзиром на личноживотну удаљеност (М. Петра Вукас је рођен „тек“ 1939.), транспозиција времена од 1941, 1942. до поратног периода, рецимо 50-тих година прошлог века могла је да заживи само захваљујући и богатој и свестраној емпатији доктора – романописца. Завичајни „код“, да тако кажемо, његова Топлица и Топличани донео му је дар да испише све ове – уосталом као и у свим другим његовим радовима – унутрашњим емпатичким рукописом ове, лакочитљиве, што је одлика социјално опуштене прозе, али чак и графички колажно документаристичке странице. Зато је и потка овог романа, од младости до зрелог доба његових Топличана као у фрескосликара остварена такоређи – на „свежем малтеру“ живота. Роман се чак обogaђује не малом количином из фотодокументације, а јунаци, проведе и животима кроз и лепоте и страхоте живљења – од рустикалне идиле Јастрепца и Копаоника па све до „крвавог пута“ норвешких интернираца, фашистичких логора без повратка (углавном и за највећи број) до, за преживеле, једног новог живота – опет са свим и свакојаким искушењима...

„Располућена младост“, роман – хронотоп – с временском одредницом и локализацијом „Топлица, 1941, 1942. год“, да тако кажемо, „буја“ од ауторове љубави према завичајном детињству. У опису не само села, већ, по највише оног што оно „изнутра“, од природе до свакодневља и посебности у свом колективитету, доктор Вукас као да се надмеће с нашим ранијим реалистима који су такође извезли богату и упечатљиву „шареницу“: Јанком Веселиновићем, Глишићем, Милорадом „Сељанчицом“, Светоликом Ранковићем и др. Тегобан иначе, живот у „селу подно планине“, топличкој Великој Плани распрео је носталгичну поетску жицу нашег доктора – хирурга и научника с животном биографијом од Планае и Ниша, па све до Београда, деценија научног битисања у далекој Шведској

(Гетеборг), с временом у, да тако кажемо, „страшном међувремену“ када је и наш доктор – хирург одговорио (као некад Отон Жупанчић „Домовино, ту сам“) напустио лагодност докторског живота у Шведској и, као добровољац, запутио се да вида ране на разбраћеној Југи на крвавим размеђама хрватско-црногорског, а онда и босанског ратишта. Тај преплет свежим бојама раздрагане младости сеоске младежи, убрзо је смењен крваво замраченим: Јастребац и поткопаонички крај и тек пропупела младост, убрзо ће се суочити са свим и свакојаким искушењима ратовања. У овом крају, нажалост и међу Србима, рат је не само између народа (Бугари – Срби), већ и у најужој сеоској заједници, фамилијама, а по највише у – људима! Управо на том фону наш доктор дејствује као социјални психолог, зашта му нимало не недостају ни знање, као ни инструментариј за психо – социјалну, душевну хирургију...

Опредељење да, за разлику од претходних својих романа где су, мање-више, истини за вољу, такође врло успешно портретисане „и споља и изнутра“ бројне личности, овога пута доктор је у фокус ставио лик Драгише и он ће, по много чему, од свог Јастрепца па све до искушеника норвешко – шведских смрти за балканске (али и друге) слободаре, постати на неки начин наш (у Шолохова) Гришка Меленхов! Лепотан и телом и душом, као и Гришка, вајан без идеализације, у другој књизи, „Крвавом путу“, који је на срећу пребродио, и опет међу својима, сукобиће се са бројним и ни мало безазленим искушењима. Срећно поново освојену идилику сеоског живота угрожаваће, с једне стране туђинци из познатог нам КНОЈ-а, бирократе које и то на једвите јаде прихватају хероја – мученика јер „ко зна кога је, кад је преживео, служио Тамо“? Романтик и оптимиста по сопственом животу (добровољац – ратни хирург у несрећним сукобима по свим линијама раздвајања при распаду још једне велике илузије – бивше ФНРЈ, СФРЈ, СР) наизглед само склон идеализацији и живота али и својих из срца ваљаних јунака (сви, њему драги и мушки и женски ликови и то до треће генерације јер у одсудним тренуцима чак и старице умеју да оружјем бране истину и част!), доктор Вукас је, рекли би смо, и тај „heriend“свршетка романа оправдао ванредно успелим – како теоретичари знају да кажу – „подновљеним реализмом“. Управо чар тог и таквог животворног ткања и открива зашто се цењени медеицински стручњак за срце и определио да свој

дар за емпатичко прустовско сећање на, не само своје, чак и понајмање своје „трагање за изгубљеним временом“, преточи у лепе, дубоком интимом просветљене странице романа. Романа као дар свом дечачком завичају, свом несрећном народу који вером и снагом крепосне љубави истрајава и снагом баштињеном из жуборавих лепота Јастрепца, вековитог Копачника, али и оним „изданцима из опаљених грмова“ о којим је после Првог светског брата тако заносно писао великан српске прозе – Вељко Петровић!

На питање зашто смо означили жанровски овај дводелни роман као „колажни“, одговор би био: зато што се у њега, уз добро изграђену наративну структуру, нашло – стекло и много што другог. Осим ликовних прилога, ту је и завидна ерудација нашег доктора. Рекли би смо и његова, уз наравно медицинску и науку и праксу, и његов „други живот“: склоност, и то још од младости ка уметности, посебно књижевној. Полиглота, с дужим стажом у нордиским земљама, али с никад незаборављеним кодним „подлогама“ и кад су и језик, а и живот свог народа у питању (пример: одлична карактеризација и типологија личности, говорни језик личности у функцији локализације, али и емоционалним преживљавањима и тзв. унутрашњем сенчењу ликова као живих, свакопосебним личностима и др.). Бројни наводи из регистра поезије, гноместике, како нашег, тако и „северних“ народа, ауторске „ремарке“ и самооспољавања „поводом“ догађаја, времена, амбијента, па и најширих збивања, а посебно осећање дужности да буде праведан „судија“, допринели су да се потре опасност црно – белог сликања и следи Лесингов савет писцима „да и јунак м о р а да буде ч о в е к“. Плетући нити своје многоразгранате повести о јунацима чија је младост „распопућена“, посебно оних који су се повратили с тог „крвавог“ пута у нови – стари живот, наш Михаило је показао велику и лепу особину: да ће, пре и изнад свега, до крајњих могућности поштовати и обавезу уметника – да живот животно прикаже, а и још нешто, можда и важније, рекло би се и теже – да не идеализује своје јунаке већ да кроз њихов живот, и кроз страдања и кроз узносе очува управо идеале! „Квантитативно“ гледано и мерено, наравно да лепота идиличног живота и „рајској“ природи чарима младости преовлађује. Али, ништа мање нису заступљене ни страхоте мученика који су десетковани на том „крвавом“ норвешком путу и по логорима

– душегупкама. На жалост, ни идила поратног живота није без олујних облака и сатрапа заосталих из пакла и доратног, ратног – можда судбински одређеног човеку и људству заувек...

Није „кардио-торакални хирург“ од гласа и с академским титулама и угледом ни писао, а ни свој роман ради престижа и за модернистичку и пост-модернистичку провинијенцију. Писао их је из срца и душе и за многа срца и душе оних који воле и траже да уметност буде ољуђена и пријемчива не за посебне већ за – многе. То, међутим, не значи да многе странице, па и сам сиже (да подсетимо: Н. Хартман с разлогом тачно каже да је „сиже идеја којом грађу из живота, али и свог бића, уметник организује и причу“!) овог двокњижног романа, да тако кажемо, с две осе наратије по „јунаку“ Драгиши Ich роману, а, паралелно, то је и „групна слика“ где су и десетине других јунака, бар унеколико „главни јунаци“ нису итекако достојне пажње и оних који преферирају и звуку и фактури романескне приче. Уосталом, да тако кажемо: ни један, или ретко који роман је само једна прича. Поготову ако је његова потка заснована на „платну“ и развијена као многољудна фреска на којој су и светобојовници, али и нечастиви. Јер – и једних и других итекако има и сви чине то јединство. Као добро и зло, човечност и дехуманизација, лепота у души и поруга, светлост у човеку и време онеољуђености, лепота идеала и трагика њихових поседника... Ето зашто смо и подсетили на Хорацијеву мисао да је управо стварање „из себе“, имагинацијом, драгоцен дар уметника. А то и краси доктора – хирурга Михаила, Петровог, Вукаса: да је свет овог романа израчио из своје душе, ума, имагинације, а, пре свега – љубави за свој народ, његовог човека, завичај, ум и језик и веру у трајање и будућност.

Новембар 2016.
Београд

Др. Сци. Миодраг Д. Игњатовић
Књижевник, доп. Члан
Српске академије образовања

Крвави пут – догодило се – не поновило се – нова проза Михаила Вукаса

И у новом књижевном остварењу *Крвави љуш*, Михајло Вукас следи мисао водиљу да је грехота прећутати личности и догађаје, одавно зашле у немерљиво. Приближен животу, свестрано упућен у мудрост да је докучив тренутак када се човеку што шта отима, док по неком чудесном усуду ходи танком линијом трајања, свестрано упућен у мудрост онога што би требало имати у себи, и иза себе, при потоњем удаху и издаху.

Михајло Вукас записује неизмаштане тренутке љубави, мржње и кајања, са временске дистанце која даје могућност објективнијег сагледавања догађаја, који, ако нису речени, тихо залазе у заборав. Притом, иманентно ономе ко уме да мери величину датог и одузетог, није помирен са могућим ставом да је прећутати једнако – спасити се, већ изриче својеврсну апотеозу страдалницима овога и онога света, јер многима више не блиста златни кондир подно кућног прага, већ буја дивља трава и трн – очаманане сиве зидине под којима је запретано свељудско надање.

Апокалиптичне слике таквих огњишта и данас, након потоњих, једва одмаклих сукоба, опомињу на апсурдност међусобних трвења и веровања да је: *aut Caesar, aut nihil* – бити Цезар или не бити ништа, на несрећу људског рода, вековно огреховљење коме се тешко отети. Али, записује Вукас, и после

сваке олујне ноћи свиће једнако као и после оне звездане, па стрпљен, рећи ће, спасен ипак има шансу да за свога живота ослушкује кукурик петла са брвна, у јутарње, и детињи смех и, плач у дому својему.

Почетак ове прозе приказује аутентичне слике сеоског живота у сезони мира, након Великог рата, и прати судбинску одређеност два дечака, њихове несташлуке током одрастања и њихово суочење са злом које им отима све драгоцено и сурово их суочава са поделама на ове и оне.

Сиротињски, али емоционално богатији детињи живот, уз лопту крпењачу заиграну сеоском утрином, прекида рат и тада, наизглед ниоткудно, нешто у људима узбуја и направи непоправљиву штету, иза које јечи Вукасово перо.

Јединствени на обарачи када туђин закорачи, а онда, по неком неприкосновеном правилу окренутих цеви према ближњима, и једни и други, уствари једни једини, међусобно чине смрт. Та смрт се вековима памти и записује, и казује по предању, као крива клетва. Та смрт више боли и отима.

Исписати прозу у којој је тешко препознати и именовати недужнике није лако, јер по следу историјских догађања могло би се рећи да их и није било. Али, Михајло Вукас то чини уважава принцип могуће противречности, или довољности постојања неких историјских чињеница, да би у што већој мери обезбедио њихову веродостојност.

Михајло Вукас у наративну мрежу чвори имена, топониме, обичаје, пргавост и родољубност појединца Топличког краја, живот оних којима у материјалном смислу не румени, јер су се ретко састављале сетве и жетве, рађања и одрастања без ока уденутог у нишан и једним прстом на обарачи.

Умотворци зла свуда су исти, без обзира да ли су се догодили у Немачкој, Норвешкој или у завичају, само што последње злотворење највише боли. Драгишау, бившег логораша на тим проторима, у завичају је сачекала нова мукотрпност, болнија од свих, јер су му је уприличили, како Вукас каже, првоборци из четрдесет и пете. Нажалост, историјски посматрано – наше зло свеприсутно је и никада до краја није читко записано, да би се на дужи рок запамтило и подучило нас да јесте тачна народна мудрост – ко јаму копа, сам у њу упада.

Нова проза Михаила Вукаса би, без обзира на приметност времена које живимо, требало да подсети и поручи да се по

неком непрекидном усуду суморност и смрт очас догоде и пут крви се некима отвори као магистрални правац, а процена да све што није у одређеном тренутку било уз мене – против мене је, производи суморан животни збир.

Тај путоказ, нажалост, ни до дана дањег на нашим усудним просторима није измењен. Вукас томе сведочи сопственим животом, јер му се однекудном клетвом сурово одредило да на самом крају двадесетог века види апокалиптичне ретуш слике на завичајном простору, где му се није дало у миру да живи благодарје зрелих година. На ратним поприштима ле-чио је и ове и оне, а онда због сурово проживљеног разболео себе. Лек је нашао у литератури. Није погрешио.

Видак М. Масловарић

Садржај

НЕМАЧКА 1942. ГОД.	7
Сточни вагон за Бухенвалд (Buchenwald)	9
Guten tag. Militär?	11
Ово је задњи пут. Сутра идем у болницу. И мене су вакцинисали	14
НОРВЕШКА 1942–1944	17
Лоше нам се пише. Ово није Немачка. Ово је даље на северу.	19
Увек сам говорио колегама да сте ви цревени добри момци.....	23
Ово вечарас је заклетва друговима. Ко је изневери.....	27
Чекић прво погоди најближег у потиљак.....	29
Он зна. Он тебе, ја њега. Он <i>kaput</i> . Ја	31
Висили су са главама на пола метра од земље. Пустише и керове.	33
Да је тамо, дошо би синоћ. Негде се склонио.....	36
Ово и није била шала. Ово је била заклетва.	40
Моја Ингер направила четири сендвича. За сваког од нас по један.....	45
Нико није могао да наслути последице	48
Успело бекство. 20 стрељаних.....	51
Пресрео га је оковани кундак	54

Преминуо је једне ноћи. Сам. Нико није био ту да му склопи очи	56
Пут је за навек остао обележен као крвави пут.....	59
Господине болничару донесите ми слушалице са стола.....	61
Чорба је још увек била врела.....	63
„Шта чекаш човече? Боља времена?“	66
Ово и није била шала. Ово је била заклетва.	69
Луди Света	74
Болнички персонал је био ослобођен купања. Сви смо преживели.	77
Одабир је био по принципу сваки други у строју.	80
Идемо одавде. Зидар сада има довољно својих брига	83
Ђеро, доћи ће ти тата. Доћи ће кући.	86
Па, ако већ кажете да су неки побегли – ми да вам верујемо.	91
Прошли су капију. Сви.....	93
Изашли – руком показује на широм отворену капију.....	96
Ми имамо другу обавезу... Да вратимо овце са паше	99
Једна је посада доби новог члана.	101
... прва рибља чорба за три године... боља и од оне моје на Јастребцу	103
Svenskar. Neutrala i krig (Швеђани. Неутрални у рату)	107
Мало другачија школа од оне на Јастребцу.....	109
„Буди милостив“	114
"Који је? Колики је?	118
Бели се. Пени, увек пени	123
Ослобођена женка се гибалу у ритму са таласима	126
Не прекидајте ако вам је живот мио.....	128
ЕПИЛОГ	134
РЕЦЕНЗИЈЕ.....	136
Располућена младост на крвавом путу	136
Крвави пут – догодило се – не поновило се – нова проза Михаила Вукаса	141

Издавач

Академска мисао

Приморска 21, Београд

Тел./факс: +381 11 3218 354

Марко Вујадиновић, дипл.ел.инж..
+381 63 30 10 75
marko.vujadinovic@akademska-misao.rs

Александар Рашковић, дипл.ел.инж..
+381 63 30 10 65
sasa.raskovic@akademska-misao.rs

www.akademska-misao.rs

office@akademska-misao.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-31
821.163.41-94
821.163.41.09 Вукас М.

ВУКАС, Михаило П., 1939-

Крвави пут = Blodveien. 2, Немачка, Норвешка
1942-1944 / Михаило Петра Вукас. - Београд :
Академска мисао, 2017 (Београд : Академска
мисао). - 145 стр. : илустр. ; 25 cm

Тираж 300. - Стр. 136-140: Располућена младост
на крвавом путу / Миодраг Д. Игњатовић. - Стр.
141-143: Крвави пут - догодило се - не поновило
се - нова проза Михаила Вукаса / Видак М.
Масловарић.

ISBN 978-86-7466-683-8

а) Вукас, Михаило (1939-)
COBISS.SR-ID 235000332
